

Natuurtoets bestemmingsplan Cannenburglaan Den Haag

29 juni 2016

Natuurtoets bestemmingsplan Cannenburglaan Den Haag

Natuurtoets KO locatie Cannenburglaan in Den Haag

Verantwoording

Titel	Natuurtoets bestemmingsplan Cannenburglaan Den Haag
Opdrachtgever	Gemeente Den Haag
Projectleider	Maikel Aragon van den Broeke MSc
Auteur	Rob Jansen MSc
Kwaliteitscontrole	Vincent Wisgerhof MSc
Uitvoering veldwerk	Rob Jansen MSc
Projectnummer	1239608
Aantal pagina's	21 (exclusief bijlagen)
Datum	29 juni 2016
Handtekening	Ontbreekt in verband met digitale verwerking. Dit rapport is aantoonbaar vrijgegeven.

Colofon

Tauw bv
BU Meten, Inspectie & Advies
Australiëlaan 5
Postbus 3015
3502 GA Utrecht
Telefoon +31 30 28 24 82 4

Dit document is eigendom van de opdrachtgever en mag door hem worden gebruikt voor het doel waarvoor het is vervaardigd met inachtneming van de rechten die voortvloeien uit de wetgeving op het gebied van het intellectuele eigendom.

De auteursrechten van dit document blijven berusten bij Tauw. Kwaliteit en verbetering van product en proces hebben bij Tauw hoge prioriteit. Tauw hanteert daartoe een managementsysteem dat is gecertificeerd dan wel geaccrediteerd volgens:

- NEN-EN-ISO 9001

Kenmerk R001-1239608JA-kmi-V02-NL

Inhoud

Verantwoording en colofon	5
1 Inleiding.....	8
1.2.1 situatie	8
1.2.2 Relevante wetgeving	9
1.2.3 Beoogde ontwikkeling	10
1.3 Werkwijze toetsing	13
1.4 Uitgangspunten	14
2 Toetsing Flora- en faunawet.....	14
2.1 Hoe beschermt de Flora- en faunawet soorten?	14
2.2 Effecten op aanwezige soorten	15
2.2.1 Flora	15
2.2.2 Grondgebonden zoogdieren.....	15
2.2.3 Vleermuizen	15
2.2.4 Vogels	17
2.2.5 Amfibieën en reptielen.....	18
2.2.6 Vissen.....	18
2.2.7 Ongewervelden	18
2.3 Conclusies toetsing Flora- en faunawet	18
3 Conclusies en aanbevelingen	19
4 Gebruikte bronnen	20

1 Inleiding

De gemeente Den Haag is voornemens een bestemmingsplan op te stellen voor een momenteel braakliggend terrein aan de Cannenburglaan in Den Haag. Dit hoofdstuk bevat achtergrondinformatie over de relevante natuurwetgeving bij dit project, en de wijze van toetsing hieraan.

1.1 Doel

In opdracht van de gemeente Den Haag heeft Tauw onderzoek gedaan naar de consequenties van de natuurwetgeving voor de bouw van 14 eengezinswoningen aan de Cannenburglaan in Den Haag. De natuurtoets wordt gebruikt ter onderbouwing van een bestemmingsplan dat de realisatie van deze woningen mogelijk maakt. De ontwikkeling kan alleen doorgaan als deze niet in strijd is met de natuurwetgeving, of als vanwege de natuurwetgeving de benodigde vergunningen en/of ontheffingen worden verleend.

In deze rapportage wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Welke natuurwetgeving is van belang?
- In hoeverre is de beoogde ontwikkeling (mogelijk) strijdig met deze wetgeving?
- Zijn maatregelen en/of een ontheffing nodig?
- Wat betekent dit voor de verdere planvorming en uitvoering?
- Is het bestemmingsplan redelijkerwijs uitvoerbaar met betrekking tot natuurwet- en regelgeving?

1.2 Situatie, wetgeving en beoogde ontwikkeling

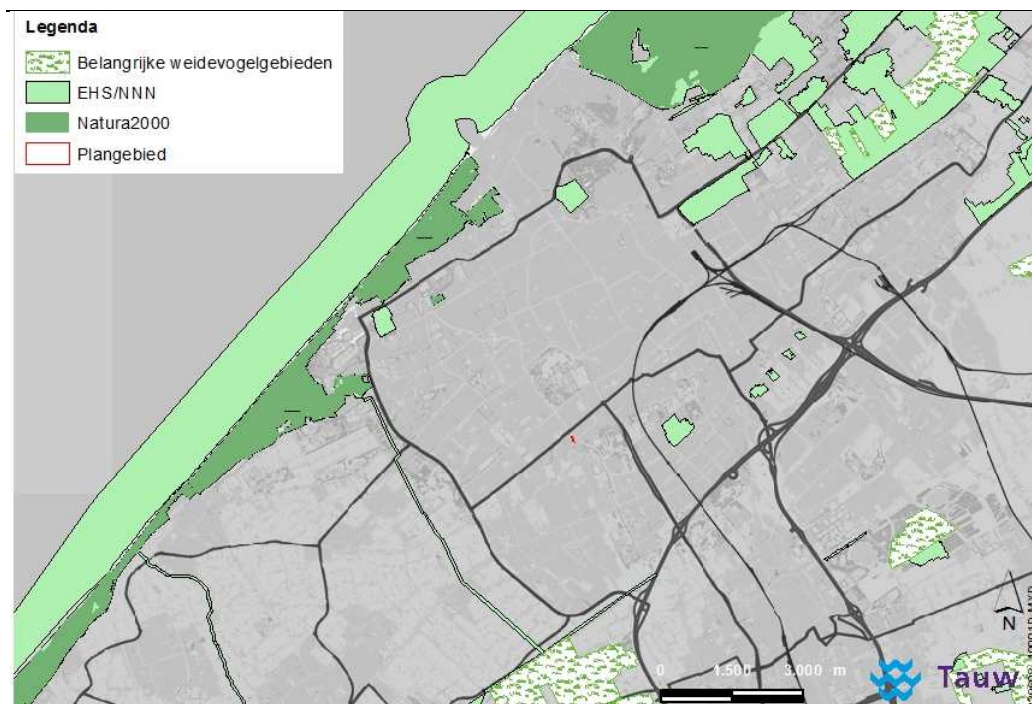
1.2.1 situatie

Het beoogde plangebied ligt in Den Haag in de provincie Zuid-Holland. Figuren 1.1-1.5 geven de ligging van het plangebied weer. Het plangebied ligt in de stedelijke kern van Den Haag. Het betreft een op dit moment braakliggende locatie. Het plangebied is omgeven door bebouwing met aan de westkant nog een kanaal ertussen. In het plangebied bevinden zich meerdere bomen zoals berk, populier met daaronder begroeiing bestaande uit braam, brandnetel, klimop, met een hoogte net boven de grond tot ruim één meter. In het midden van het plangebied bevindt zich een betegeld plein. In het plangebied is geen bebouwing of open water aanwezig.

1.2.2 Relevante wetgeving

De afstand van het plangebied tot het meest nabij gelegen deel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN; voorheen de Ecologische Hoofdstructuur genoemd) bedraagt 1,8 kilometer. De afstand tot belangrijke weidevogelgebieden bedraagt circa vier kilometer. Er bevinden zich geen beschermde natuurmonumenten in de omgeving die buiten Natura 2000 gebieden vallen. De afstand van de planlocatie tot het meest nabij gelegen Natura 2000 gebied “Westduinpark” bedraagt circa 4,5 kilometer (zie figuur 1.1). Gezien de aard en het lokale karakter van de ingreep worden effecten op het NNN en Natura 2000 niet verwacht. Bij ruimtelijke ontwikkelingen is het (vrijwel) altijd noodzakelijk om een toetsing te doen aan de Flora- en faunawet (hierna: Ffw). Deze wet beschermt verschillende soorten dier- en plantensoorten.

Figuur 1.1 Ligging plangebied ten opzichte van beschermde gebieden

Een uitgebreide beschrijving van de relevante natuurwetgeving is opgenomen op de website van Tauw (www.tauw.nl/natuurwetgeving/flora-en-faunawetgeving).

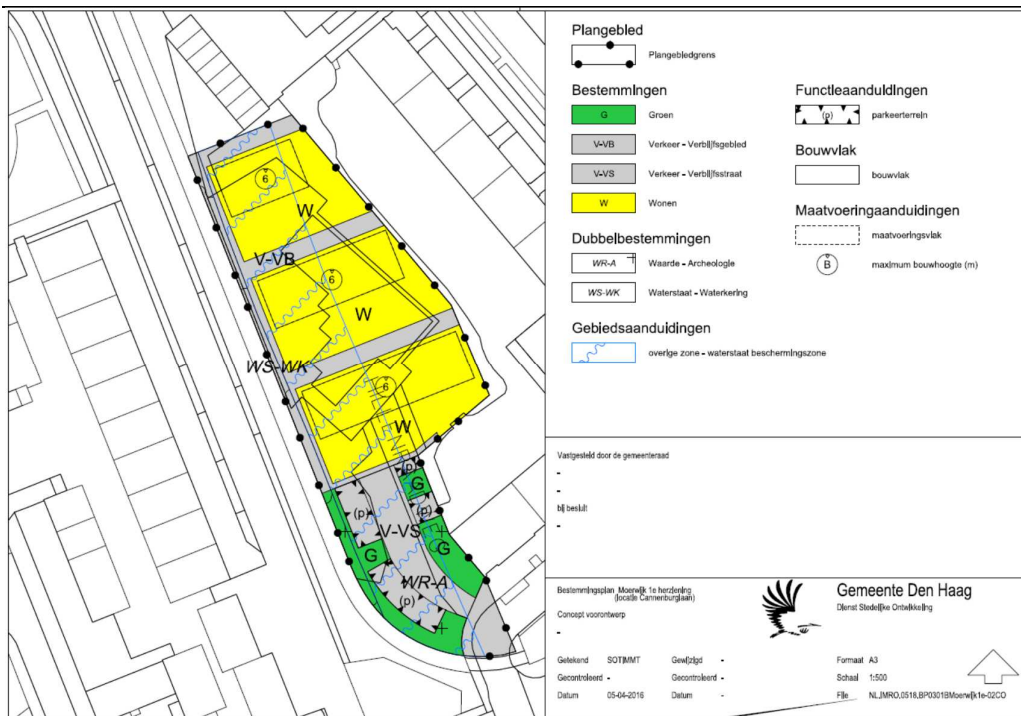
1.2.3 Beoogde ontwikkeling

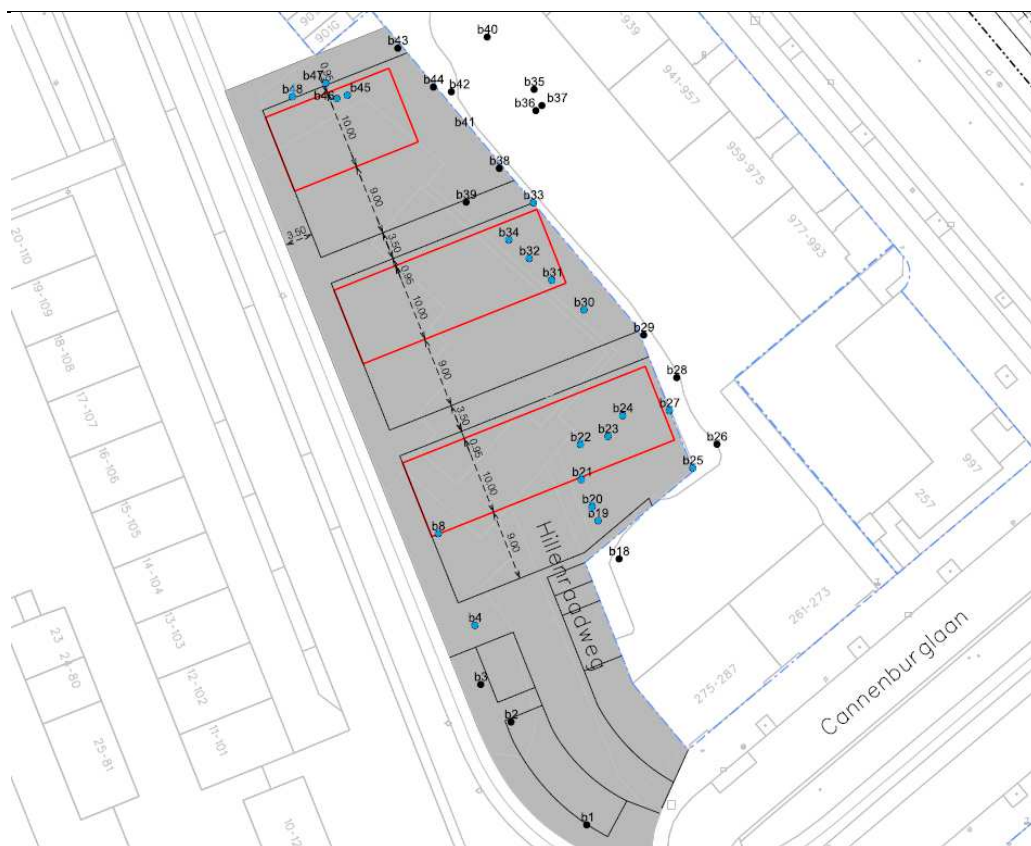
De gemeente Den Haag is voornemens een bestemmingsplan op te stellen om de realisatie van 14 gezinswoningen mogelijk te maken aan de Cannenburglaan. Hiervoor dienen de betegeling en een deel van de bomen met onderstaande begroeiing verwijderd te worden. In figuur 1.5 is aangegeven welke bomen dienen te wijken voor het plan. Het betreft de boomnummers b4, b8, b19, b20, b21, b22, b23, b24, b25, b27, b30, b31, b32, b33, b34, b45, b46, b47 en b48. Omdat de nummers b30, b31, b32, b34 en b39 relatief jonge verplantbare bomen betreft, wordt getracht deze bomen te verplanten.

Tijdelijke effecten betreffen geluids- en lichteffecten door benodigdheden bij de bouw en menselijke activiteiten.

Figuur 1.2 Ligging plangebied (globaal begrensd)

Figuur 1.3 Ligging plangebied

Figuur 1.4 Bestemmingsplan 1^e herziening locatie Cannenburglaan (bron: gemeente Den Haag)

Figuur 1.5 Te vellen bomen (blauwe stippen) ten behoeve van het plan (bron: gemeente Den Haag)

Figuur 1.6 Impressie van het plangebied

1.3 Werkwijze toetsing

De mogelijke aanwezigheid van beschermde gebieden en/of beschermde soorten is in eerste instantie bepaald aan de hand van de volgende gegevens:

- Een oriënterend veldbezoek op 9 mei 2016
- Regionale en landelijke verspreidingsatlassen en –data
- Nationale Database Flora en Fauna (NDFF)

Op basis van verschillende literatuurbronnen is bekeken welke beschermde soorten in of in de omgeving van het plangebied voorkomen. Vervolgens is tijdens het veldbezoek gecontroleerd of de locatie voldoet aan de eisen die deze soorten aan hun leefomgeving stellen. Dit heeft geresulteerd in een overzicht van de soorten die daadwerkelijk in of nabij de planlocatie verwacht worden. De beoogde ontwikkeling wordt getoetst op negatieve effecten op deze soort(en).

Bij ecologische veldwerkzaamheden is een volledige garantie over de aanwezige soorten niet te geven. Door de inzet van ter zake kundige ecologen en landelijk geaccepteerde onderzoeksmethodes wordt onze onderzoekskwaliteit zoveel mogelijk gewaarborgd. Mede in dit kader is Tauw aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus, een samenwerkingsverband van adviesbureaus die ecologisch advies geven en ecologisch onderzoek verrichten, opgericht met als doel de kwaliteit van ecologische advisering te verbeteren.

1.4 Uitgangspunten

Bij de toetsing in dit document gelden de volgende uitgangspunten:

- Het gras en bomen voor de nabije flats behoren niet tot het plangebied en worden zodoende niet aangetast
- Eventuele verlichting gebruikt bij de bouw van de huizen wordt niet naar de houtopstanden toe gericht om negatieve effecten op foeragerende vleermuizen uit te sluiten.
- Er worden geen gebouwen gesloopt
- De bomen met nummers b4, b8, b19, b20, b21, b22, b23, b24, b25, b27, b30, b31, b32, b33, b34, b45, b46, b47 en b48 worden gekapt. Omdat de nummers b30, b31, b32, b34 en b39 relatief jonge verplantbare bomen betreft, wordt getracht deze bomen te verplanten. De rest van de bomen blijft gehandhaafd

2 Toetsing Flora- en faunawet

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag of plant- en diersoorten, beschermd door de Flora- en faunawet, door de beoogde activiteiten kunnen worden geschaad. Indien er schade op kan treden, dan wordt aangegeven of hiervoor aanvullende maatregelen en/of een ontheffing noodzakelijk is/zijn.

2.1 Hoe beschermt de Flora- en faunawet soorten?

De bescherming van inheemse dier- en plantensoorten is vastgelegd in de Flora- en faunawet (hierna Ffw). De wet maakt onderscheid in vier categorieën beschermde soorten namelijk:

- Tabel 1-soorten: De meest algemene, niet bedreigde soorten. Voor deze soorten geldt een vrijstellingsregeling bij ruimtelijke ontwikkelingen, bestendig gebruik of bestendig beheer en onderhoud. Deze soorten worden in dit rapport niet specifiek benoemd.
- Tabel 2-soorten: Beschermde soorten. Hiervoor geldt een vrijstelling bij bestendig gebruik of bestendig beheer en onderhoud wanneer wordt gehandeld volgens een geaccordeerde en door de initiatiefnemer onderschreven gedragscode
- Tabel 3-soorten: Strikt beschermde soorten bestaande uit de Habitatrichtlijnsoorten en een selectie van bedreigde soorten

- De vierde categorie betreft de soortgroep vogels. Alle broedende vogels, hun broedplaatsen en de functionele omgeving van de broedplaatsen zijn beschermd. Tevens zijn rust- en verblijfplaatsen en de functionele omgeving van een aantal vogelsoorten jaarrond beschermd. Vogelsoorten met een jaarrond beschermde verblijfplaats zijn te verdelen in vijf categorieën: de nesten van vogelsoorten van categorie 1 tot en met 4 zijn in alle gevallen jaarrond beschermd, terwijl de nesten van categorie 5-soorten dat in principe alleen tijdens de broedperiode zijn. Bij de laatste categorie geldt echter dat wanneer ‘zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden’ dat rechtvaardigen, ook de nesten van categorie 5 soorten jaarrond beschermd kunnen zijn.

2.2 Effecten op aanwezige soorten

2.2.1 Flora

Vanwege het ontbreken van bebouwing in het plangebied worden (strikt) beschermde plantensoorten met muren als hun standplaats bij voorbaat uitgesloten. Op basis van verspreidingsgegevens kunnen in of rond het plangebied de volgende soorten voorkomen: brede orchis, rietorchis, daslook, wilde marjolein, maretak, ruig klokje, zomerklokje, wilde kievitsbloem voorkomen (NDFF 2016). Op basis van het stedelijke karakter van het plangebied is het voorkomen van deze soorten uitgesloten. Daarbij kenmerkt de flora in en rond het plangebied kenmerkt zich als zeer voedselrijk (brandnetel, dovenetel, kleefkruid, fluitenkruid, look-zonder-look) en het plangebied heeft geen natte of kenmerkend vochtige grond, wat het ongeschikte habitat voor deze soorten bevestigt.

Conclusie

Negatieve effecten op (strikt) beschermde plantensoorten worden uitgesloten.

2.2.2 Grondgebonden zoogdieren

Op basis van verspreidingsgegevens (Mostert & Willemsen 2008; NDFF 2016) worden er geen beschermde grondgebonden zoogdiersoorten in of nabij het plangebied verwacht. Bovendien biedt het stedelijke karakter van het plangebied in het centrum van Den Haag geen geschikt habitat voor deze (strikt) beschermde soorten.

Conclusie

Negatieve effecten op (strikt) beschermde grondgebonden zoogdiersoorten worden uitgesloten.

2.2.3 Vleermuizen

Hoewel vleermuizen zoogdieren zijn, worden deze vanwege hun afwijkende eigenschappen als afzonderlijke groep behandeld. Op basis van verspreidingsgegevens kunnen de volgende soorten in of nabij het plangebied voorkomen: gewone dwergvleermuis, gewone grootvleermuis,

laatvlieger, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, meervleermuis en watervleermuis (NDFD 2016).

Verblijfplaatsen

Tijdens het veldbezoek zijn alle bomen in het plangebied (dus niet alleen de te kappen bomen) geïnspecteerd op holtes die geschikt kunnen zijn als verblijfplaats voor vleermuizen. Dit zijn over het algemeen bomen met een diameter meer dan 30 centimeter op de hoogte van de holte. Er zijn twee bomen aangetroffen met minimale holtes, maar beide voldoen niet als geschikte verblijfplaats voor vleermuizen vanwege de geringe diameters van de gaten (Netwerk Groene Bureau, 2013). Het voorkomen van vleermuisverblijfplaatsen in bomen in het plangebied is daarmee uitgesloten. Daarnaast zijn de bomen in de directe omgeving die wel als verblijfplaats gebruikt kunnen worden zeer beperkt aantrekkelijk voor boom bewonende soorten als rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis (Limpens et al. 1997).

In het plangebied staan geen gebouwen, waardoor negatieve effecten op verblijfplaatsen van vleermuizen in gebouwen op voorhand uitgesloten zijn. Wel zijn de omliggende gebouwen geschikt om te dienen als kraam-, zomer-, paar- en winterverblijfplaatsen van gebouw bewonende vleermuizen. Deze worden echter niet aangetast.

Foerageergebieden

De (te kappen) bomen in het plangebied dienen mogelijk als foerageergebied voor vleermuizen. De huizen om het plangebied zijn geschikt als verblijfplaats voor vleermuizen. Dit zou de bomen in en rond het plangebied geschikt maken als foerageergebied. Aangezien de bomen ten noorden en noordoosten buiten het plangebied gespaard blijven (en ook een deel in het plangebied behouden blijft), blijft er continu foerageergebied beschikbaar nabij eventuele verblijfplaatsen in de omliggende gebouwen. Daarnaast zijn er alternatieve foerageergebieden, zoals de grote parken en bosschages nabij het plangebied en de watergangen ten westen van het plangebied. Effecten op essentieel foerageergebied zijn uitgesloten.

Vliegroutes

Verscheidene vleermuissoorten gebruiken lijnvormige landschapselementen als vliegroute. Vliegroutes zijn beschermd indien essentieel voor een vaste verblijfplaats. De bomen langs de noordoostkant van het plangebied zijn hiervoor geschikt. Ook de watergangen ten zuidwesten van het plangebied zijn geschikt als vliegroute. Beide landschapsstructuren blijven bij het voornemen echter onaantast. Negatieve effecten op vliegroutes zijn daarom uitgesloten.

Conclusie

Er worden geen negatieve effecten verwacht op vleermuizen.

2.2.4 Vogels

Jaarrond beschermde nesten en vogelsoorten

In of rond het plangebied kunnen beschermde vogelsoorten als ooievaar, huismus, gierwaluw, buizerd, havik, sperwer, slechtvalk en boomvalk. Tijdens het veldbezoek van 9 mei 2016 is gekeken naar geschiktheid van het plangebied voor deze vogelsoorten.

Er is geen bebouwing in het plangebied aanwezig, waardoor het voorkomen van verblijfplaatsen van huismussen en gierwaluwen uitgesloten is. Wel zouden deze soorten nestplaatsen in de aangrenzende gebouwen kunnen hebben. Aangezien de toekomstige woningen op enige afstand van de andere gebouwen staan zal dit geen gevaar opleveren voor eventuele uitvliegroutes van gierwaluwen. Wel kan het plangebied op dit moment dienen als foerageergebied voor huismussen uit de omgeving. In de directe omgeving blijft echter nog steeds geschikt habitat beschikbaar dat als foerageergebied kan dienen, even zo de bestrating en tuinen van de toekomstige woningen.

Ook voor ooievaars is geen geschikte nestplaats beschikbaar.

Buizerd, havik en sperwer broeden soms in steden, in habitat zoals (oude) stadsparken. Boomvalken broeden buiten of in de rand van het stedelijk gebied, en slechtvalken vooral op hogere gebouwen indien ze broeden in stedelijk gebied (Sovon, 2016). Het plangebied is ongeschikt bevonden voor al deze soorten. Er zijn geen geschikte nesten in de bomen aanwezig (zie ook hieronder het kopje 'Broedvogels'). Het voorkomen van jaarrond beschermde nestlocaties van vogels wordt hierdoor uitgesloten.

Broedvogels

De begroeiing in het plangebied is geschikt bevonden voor algemene broedvogels. Ook zijn er twee nesten gevonden in een boom. Deze nesten kunnen in het broedseizoen door ekster en houtduif gebruikt worden. Dergelijke nesten zijn beschermd wanneer deze als broedlocatie gebruikt worden. Ook in de overige bomen kunnen gedurende het broedseizoen vogels tot broeden komen. Negatieve effecten op broedgevallen worden voorkomen door alle kapwerkzaamheden buiten het vogelbroedseizoen uit te voeren (van Dijk & Boele 2011). Het broedseizoen loopt van ongeveer 15 maart tot 15 juli. Ook buiten deze periode kunnen vogels tot broeden komen, en zijn broedgevallen beschermd.

Conclusie

Er worden geen effecten verwacht op (strikt) beschermde vogelsoorten, mits aan de maatregel wordt voldaan om buiten het broedseizoen van circa 15 maart – 15 juli bomen te kappen en te starten met het overige werk buiten het broedseizoen.

2.2.5 Amfibieën en reptielen

Vanwege het ontbreken van open water in het plangebied en een barrière in de vorm van houten beschoeiing van de watergang naast het plangebied, is het voorkomen van deze soortgroepen in het plangebied uitgesloten.

Conclusie

Negatieve effecten op beschermde amfibieën en reptielen zijn uitgesloten.

2.2.6 Vissen

Vanwege het ontbreken van open water in het plangebied is het voorkomen van deze soortgroep uitgesloten.

Conclusie

Negatieve effecten op beschermde vissoorten zijn uitgesloten.

2.2.7 Ongewervelden

Diverse vlinders en libellen zijn in de Ffw beschermd. Ook zijn enkele kevers, weekdieren en een kreeftachtige beschermd. Volgens verspreidingsgegevens (Dijkstra et al. 2002; Bos et al. 2006; EIS-Nederland et al. 2007) komen binnen of nabij het plangebied geen beschermde soorten vlinders en libellen voor. Van de overige beschermde ongewervelde soorten zijn er evenmin waarnemingen in en nabij het plangebied. Bovendien ontbreekt het aan geschikt biotoop. De aanwezigheid van en effecten op beschermde soorten ongewervelden is daarom uitgesloten.

2.3 Conclusies toetsing Flora- en faunawet

In tabel 2.1 zijn de relevante soorten uit de Ffw opgenomen. Deze soorten komen mogelijk voor in en nabij het plangebied. Voor deze soorten is aangegeven of maatregelen, een ontheffing of nader onderzoek nodig is.

Tabel 2.1 Conclusies Flora- en faunawet

Soortgroep	Effecten	Nader onderzoek?	Maatregel nodig?	Ontheffing nodig?
Flora	<i>Geen</i>	<i>Nee</i>	<i>Nee</i>	<i>Nee</i>
Zoogdieren	<i>Geen</i>	<i>Nee</i>	<i>Nee</i>	<i>Nee</i>
Vleermuizen	Geen	Nee	Nee	Nee
Broedvogels, tijdens broedseizoen	Verschillende soorten	Nee	Ja, kappen van bomen buiten broedseizoen	Nee, mits maatregel

Soortgroep	Effecten	Nader onderzoek?	Maatregel nodig?	Ontheffing nodig?
Broedvogels, jaarrond beschermd	Geen	Nee	Nee	Nee
Amfibieën en reptielen	Geen	Nee	Nee	Nee
Vissen	Geen	Nee	Nee	Nee
Ongewervelden	Geen	Nee	Nee	Nee

Toelichting tabel

Toetsing van de beoogde ingreep aan door de Ffw beschermde natuurwaarden laat zien dat voor geen van de beschermde soorten een negatief effect verwacht wordt, mits de maatregel voor algemene broedvogels in acht wordt genomen bij het opstellen van het bestemmingsplan. Nader (veld)onderzoek naar de aanwezigheid van en het gebruik van de planlocatie door beschermde soorten is daarom niet nodig. Een ontheffing van de Ffw is evenmin nodig.

3 Conclusies en aanbevelingen

Geconcludeerd wordt dat er geen sprake is van negatieve effecten in het kader van de Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet 1998 en het NNN. Nadere toetsingen of vergunning- of ontheffingsaanvragen zijn dan ook niet nodig bij de beoogde ontwikkelingen in het bestemmingsplan, mits aan onderstaande maatregelen wordt voldaan.

- Sloop van gebouwen en verwijderen van bomen en struiken dient gezien te worden als een voor vogels versturende activiteit en dient buiten het vogelbroedseizoen plaats te vinden (ongeveer 15 maart – 15 juli). Gebouwen worden niet aangetast, maar een deel van de bomen wordt wel gekapt (of verplaatst). Bomenkap en verplaatsen van bomen dient derhalve uitgevoerd te worden ruim buiten de periode 15 maart – 15 juli.
- Eventuele te gebruiken (bouw)verlichting mag niet naar boomkruinen en omliggende gebouwen gericht worden om negatieve effecten op (foeragerende) vleermuizen te vermijden

Uitvoerbaarheid bestemmingsplan

Het voornemen kan uitgevoerd worden zonder een ontheffing van de Flora- en faunawet, mits aan bovenstaande (goed uitvoerbare) voorwaarden wordt voldaan. Zodoende is aangetoond dat natuurwetgeving geen belemmering vormt voor de uitvoering van de werkzaamheden die het

bestemmingsplan mogelijk maakt. Deze natuurtoets onderbouwd dat het bestemmingsplan vanuit natuurwet- en regelgeving redelijkerwijs uitvoerbaar is.

Geldigheid

Afhankelijk van de tijd tussen onderliggend onderzoek en het verwijderen van bomen en struiken en de start van het bouwen van huizen, kan een actualiserend of aanvullend onderzoek noodzakelijk zijn naar de aanwezigheid van beschermde planten- en diersoorten. Met name bij het (verder) in onbruik raken van grond en/of bebouwing is de kans op (nieuw)vestiging van beschermde soorten aanwezig. De conclusies van dit onderzoek zijn daarom hooguit enkele jaren (ga uit van maximaal 3 jaren) geldig.

4 Gebruikte bronnen

Bos, F., M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay, I. Wynhoff & de Vlinderstichting, 2006. De dagvlinders van Nederland. Verspreiding en bescherming (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea). Nederlandse Fauna 7. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.

Broekhuizen S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Creemers, R.C.M. & J.J.C.W. van Delft, 2009. De amfibieën en reptielen van Nederland. Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.

Dijkstra, K.D. B., V.J. Kalkman, R. Ketelaar & M.J.T. van der Weide, 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.

van Dobben, H.F., R. Bobbink, D. Bal & A. van Hinsberg, 2012. Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en leefgebieden van Natura 2000. Alterra-rapport 2397, Wageningen.

EIS-Nederland, de Vlinderstichting & de Nederlandse vereniging voor Libellenstudie, 2007. Waarnemingenverslag 2007. Dagvlinders, libellen en sprinkhanen. European Invertebrate Survey - Nederland, de Vlinderstichting & de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie.

Gmelig Meyling, A.W. & A. Boesveld, 2008. Inhaalslag verspreidingsonderzoek mollusken van de Europese Habitatrichtlijn. Resultaten van het inventarisatiejaar 2007, De Platte schijfhoren *Anisus vorticulus*. Stichting Anemoon.

Herder J.E., A. van Diepenbeek & R.C.M. Creemers, 2009. Verspreidingsonderzoek reptielen en amfibieën 2008. Rapport 2009-03. Stichting RAVON, Nijmegen.

Hustings F., C. Borggreve, C. van Turnhout & J. Thissen, 2004. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria. SOVON-onderzoeksrapport 2004/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Limpens H., K. Mostert & W. Bongers, 1997. Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Ministeries van LNV en VROM & de provincies, 2007. Spelregels EHS. Spelregels voor ruimtelijke ontwikkelingen in de EHS. Een gezamenlijke uitwerking van rijk en provincies.

Mostert K., Willemsen J., 2008. Werkatlas verspreiding zoogdieren in Zuid-Holland 2000-2008. Stichting Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland, Delft.

NDFD, <http://www.ndff-ecogrid.nl/uitvoerportaal>, geraadpleegd op 6 mei 2016

NDFD & Floron, <http://www.verspreidingsatlas.nl/>, geraadpleegd op 9 mei 2016.

SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

SOVON, sovon.nl, geraadpleegd op 9 mei 2016

Struijk, R.P.J.H., J. Kranenbarg & A. de Bruin, 2010. Verspreidingsonderzoek vissen 2009. Stichting RAVON, Nijmegen.

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.